

שיעורי ליל שבת

שיעור מורינו רבי מרדכי בונם זילברברג שליט"א

גליון מס' 167 – תשע"ט

בית הכנסת המרכזי שיכון ה'

תשעה באב שחל להיות בשבת ונדחה, האם עקרוהו לגמרי מתשיעי לעשירי, או שהוא רק השלמה?

המסע והמוצא

בעיירה טלז שבליטא שכנה ישיבת טלז המפורסמת שבו למדו גאוני עולם ובראשה עמד הגאון רבי יוסף לייב בלוך ולאחמ"כ בנו רבי אליעזר מאיר זצ"ל, ובאחת השבתות נפרצה פרצה חמורה בעיירה שכמוה לא היה שם קודם לכן, שאחד היהודים שם החל לפתוח את חנותו אף בשבתות רח"ל, ומחמת כן הוציא רב העיירה את בני הישיבה ורבניה לאחר תפילת מוסף לעבר חנותו של אותו יהודי ע"מ למחות בו על הפירצה הנוראה, וכשהגיעו לשם ומחו יצא בעל החנות ובעזרת פנים התריס לעבר רב העיירה ואמר לו שחבל על זמנם ואיש לא יזיז אותם מעמדתו וממעשיו, וכששמע את דבריו ראש הישיבה רבי אליעזר מאיר נדהם מן החוצפה וסתר לבעל החנות.

ולימים נהפך בנו של אותו פוקר לקומניסט נלהב, ומונה למפקד הבולשת של אותו מחוז, וביקשו אביו שעתה בתפקידו החדש יעניש את רבי אליעזר מאיר על אשר השפילו וסטר לו לפני שנים, וכשונדע זממו לרב העיירה זימן בדחיפות את רבי אליעזר מאיר והורה לו לברוח מהר מליטא, והוחלט שהוא גיסו ייצאו במהירות לארה"ב במסווה של איסוף כספים של מספר חודשים למען הישיבה.

אלא שכעבור מספר שבועות פרצה מלחמת העולם השנייה, ומשפחתו של רבי אליעזר מאיר גיסו נכחדה לחלוטין יחד עם הישיבה ובני העיירה, ואילו רבי אליעזר מאיר ניצל ושב וחידש את הישיבה הלא היא ישיבת טלז המפורסמת בארה"ב.

ובכל שנה ביום הצלתו היה רבי אליעזר מאיר אומר שבכל התהליך שהוצרכנו למחות באותו אדם ואחרי שנים בדרך מקרה בנו עלה לגדולה והוצרכתי לעזוב את משפחתי ולגלות, אני חשבתי שזה ה'מוצא' שנגזר עלי לסבול ולגלות, אבל האמת שזה היה רק המסע, והמוצא היה כדי להציל את ישיבת טלז לדורי דורות.

כתב השו"ע (תקנ"ט ס"ט) "תשעה באב שחל להיות בשבת ונדחה ליום ראשון בעל ברית מתפלל מנחה בעוד היום גדול ורוחץ ואינו משלים תעניתו לפי שיום טוב שלו הוא", וכתב בביאור"ל שם בשם תשובות שבות יעקב דמהאי טעמא גם בחולי קצת ומעוברת שיש לה מחוש קצת מותרים לאכול.

ומקור דברי השו"ע הוא מהגמ' בתענית (יב ע"א) דא"ר אליעזר בן צדוק אני מבני בניו של סנאב בן בנימין ופעם אחת חל תשעה באב להיות בשבת ודחינוהו לאחר השבת והתענינו בו ולא השלמנוהו מפני שיו"ט שלנו הוא.

ומבואר לכאורה מדברי השו"ע שכאשר ת"ב חל להיות בשבת לא עקרו את התענית מתשיעי לעשירי אלא הת"ב נשאר להיות במקומו וביום ראשון הוא רק השלמה, ולכך פסק השו"ע דת"ב נדחה הוא קל יותר ומקילים בו בבעל ברית ובחולה ומעוברת, אך אי נימא שעקרו את הת"ב מתשיעי לעשירי נמצא דעשירי הוא עיקר הת"ב ומהיכי תיתי שהוא יהיה קל יותר משאר השנים.

וצריך עיון דבשו"ע (תקנ"ט ס"ט) כתב 'דאם חל תשעה באב בשבת מותר בכולן אפילו בתשעה"מ', והיינו שאפי' אבילות בצנועא אין בשבת זו, ואף לרמ"א שאסר זה רק מטעם מנהג ולא מעיקר הדין, וראיה לדבר שהרי מבואר במ"ב שם דאף לדעת הרמ"א בליל טבילה מותר.

ועוד דברמ"א (בסוף סי תקנ"ג) כתב דאין אומרים פרקי אבות מחצות והילך בשבת זו, ואי נימא שמעיקר הדין נוהגת אבילות בצנועא בשבת זו מדוע לא אסר הרמ"א תלמוד תורה כל השבת כדין ת"ב אלא רק מחצות והילך, ומבואר מדברי השו"ע והרמ"א דכאשר ת"ב חל להיות בשבת עקרו את הת"ב מתשיעי לעשירי ועל כן אפי' אבילות שבצנועא אינה נוהגת בו מעיקר הדין.

וכן כתב להדיא בתשובות הרשב"א (ת"א סי' תקק) וז"ל 'ומה ששאלת בתשעה באב שחל בשבת מהו בתשעה"מ, מי הוי כאבל

דעלמא דאמרינן (מ"ק כד.) 'דברים שבצנעא נוהג' או לאו, נראה שאין בו שום אבילות, דהא אמרינן בתענית (כ"ט ע"ב) שבתשעה באב החל בשבת מעלה על שולחנו כסעודת שלמה בשעתו, והטעם לכך הוא משום דאבילות ישנה שאני, וכל שכן דלגמרי עקריה מתשיעי ואוקמוה בעשירי, ומעיקרא היה ראוי לקובעו בעשירי כדאיתא התם'.

וכיון שנמצא מדברי השו"ע, ומפורש להדיא בדברי הרשב"א שעקרו את הת"ב לגמרי בשנה זו מתשיעי לעשירי ועל כן אין בו אפי' אבילות שבצנעא קשה א"כ אמאי הוא קל יותר משאר השנים שבעל ברית חולה ומעוברת אינם מתענים בו.

החילוק בין אבילות חדשה לישנה

ואף שהיה מקום לבאר בדברי השו"ע כמו שכתב הרא"ש והזכיר הרשב"א בדבריו שרק באבילות חדשה כאבילות על אביו ואמו נוהגת אבילות שבצנעא אבל באבילות ישנה כמו ת"ב אין אבילות שבצנעא נוהגת בו, ומשום כך אף שלא עקרו את הת"ב משבת אפ"ה לא שייכת בו אבילות שבצנעא, אלא דכ"ז ניתן לבאר דוקא בדברי השו"ע אבל לדעת הרשב"א שכתב להדיא שעקרו מתשיעי לעשירי קשה מהגמ' הנ"ל בתענית שבת"ב נדחה לא השלימו תעניתם מפני שיו"ט שלהם הוא, ולדעתו מה מקום יש לקולא זו אחר שעקרוהו.

ואף בדברי השו"ע מוכח שעקרו את התענית לגמרי מתשיעי לעשירי בשנה זו, דכתב השו"ע (תקנא ס"ד) וז"ל 'אם חל תשעה באב ביום ראשון או בשבת ונדחה לאחר השבת מותר בשתי השבתות בין שקודם התענית בין שאחרי', והיינו שנקט השו"ע לדינא דאין שבוע שחל בו בשנה זו, ומבואר שעקרו לגמרי את התענית מתשיעי לעשירי ולכך אי"ז נחשב כשבוע שחל בו, וא"כ נסתרים דברי השו"ע אהדדי כיון שעקרוהו מדוע מקילים בו בבעל ברית ובחולה ומעוברת.

יסוד המנחת חינוך והגר"ח מבריסק

ולכך נראה לבאר בזה, דהנה יסוד גדול יסוד המנ"ח (מצוה ש"א אות ז) וכן הובא בשם הגר"ח מבריסק דמדברי קבלה לא נקבע לארבעה צומות הללו יום מיוחד, אלא נקבע שבארבעה חודשים הללו (טבת, תמוז, אב, ותשרי) מחויבים להתענות בהם יום אחד, ובאיזה יום שירצה באותם החודשים יוכל להתענות בו, וראיה לדבר דבפסוק בזכריה (ח, יט) לא כתוב יום כלל אלא צום הרביעי החמישי השביעי והעשירי, דהיינו שמות החודשים אבל לא מבואר באיזה יום בחודש יש להתענות.

והיינו שהנביאים קבעו את חודש התענית ואח"כ ייחדו חכמים את היום בחודש שבו יהיה התענית, ולפי דבריהם לכאורה תמוה מה שייך לומר שכאשר תשעה באב חל בשבת עוקרים את התענית מתשיעי לעשירי הרי הנביאים כלל לא תיקנו יום לתענית, ורק חכמים קבעו שהתענית תהיה בתשעה בו, ובשנה זו כיון שהיום התשיעי חל בשבת נקבע מעיקרא שתקנת הנביאים תהיה ביום העשירי ומה דחיה יש בזה.

בצום נדחה נשאר רק עיקר התקנה מדברי קבלה

ועל כן נראה לבאר דמדברי קבלה אין חילוק כלל בחומרא בין צום לצום וכפי שהנביא חיבר יחדיו את צום הרביעי לצום החמישי והעשירי, ועל כן מדברי קבלה בכל הצומות כולל ת"ב בעל ברית וחולה ומעוברת אינם משלימים תעניתם, אלא שחכמים החמירו שת"ב מחמת שנכפלו בו צרות ונחרב בו בית המקדש חמיר טפי משאר צומות, אך כשנדחה הת"ב ואין את היום המיוחד שקבעו חכמים ממילא אין את הדין דרבנן ונשאר רק עיקר התקנה מדברי קבלה.

ואף שגם בשאר הצומות רק לדעת הבית מאיר והגר"א בעל ברית אינו משלים תעניתו אך רוב הפוסקים ס"ל כדעת הריטב"א ודעימיה שמשלים תעניתו, כ"ז דוקא בשאר צומות המתקיימות במועדן, דאף זה מחומרת חכמים שכאשר קבעו את היום בחודש כדוגמת י"ז בתמוז החמירו שאף בעל ברית משלים תעניתו, אך כשהצום נדחה כדוגמת י"ז בתמוז שחל בשבת אין בו את דין חכמים וממילא נשאר רק עיקר התקנה של דברי קבלה, ואף ת"ב נדחה הרי הוא כשאר הצומות שנדחו שבעל ברית אינו משלים תעניתו.

ניתן לתרום עבור הוצאות הגליון דרך מערכת נדרים פלוס בחיפוש
מרכז תורני קול רינה שיכון ה' - עלון שיעורי ליל שבת